VALOAREA BANILOR ÎN ROMANUL „CARTEA ŞOAPTELOR” DE VARUJAN VOSGANIAN

Lidia PRISAC,
Ion Valer XENOFONTOV

Între anii 2003 şi 2008, scriitorul şi politicianul român de origine armeană Varujan Vosganian (născut la 25 iulie 1958, la Craiova) a scris

romanul „Cartea şoaptelor”, care la scurt timp de la apariţie (2009) a devenit bestseller, fiind tradus în 12 limbi şi distins cu mai multe premii naţionale şi internaţionale. Este o lucrare ce îmbină armonios biografia autorului cu cea a destinului comunităţii armene din România.

Din anul 1990, Varujan Vosganian este preşedintele Uniunii Armenilor din România. Este doctor în economie (1998). A fost ministrul economiei şi comerţului (2006-2007) şi ministrul economiei şi finanţelor (2007-2008) al României. Actualmente este membru al Camerei Deputaţilor în Parlamentul României. Este un scriitor de succes şi exercită funcţia de prim-vicepreşedinte al Uniunii Scriitorilor din România (din 2005).

Din această triadă – om de stat, scriitor şi reprezentant de seamă al comunităţii armene – Vosganian redă în romanul său poveşti în poveşti, strategii de supravieţuire, şoapte trăite şi narate, o istorie a culorii şi mirosului, descrie universul gastronomiei armene. Este o carte a revoltelor sau a ceea ce nu s-a permis să se spună, o analiză a firii umane, în general, şi a comunităţii armene, în mod special.

Cartea-document, cu o abordare dihotomică, se înscrie în perimetrul paraliteraturii şi developează mai multe linii de subiect ce ţin de cotidianul public şi privat al armenilor din România, este o istorie a genocidului armenilor care a avut loc în Anatolia un secol în urmă, a mentalităţii şi a fricii unei minorităţi naţionale, a instituţiei de loialitate dar şi de colaborare, o istorie cu figuri individuale şi colective ale eroilor şi antieroilor, ale victimelor dar şi ale torţionarilor, despre morţi şi vii, despre copii şi părinţi, nepoţi şi bunici etc.

În cele ce urmează, vom aborda subiectul valorii banilor în „Cartea şoaptelor”, desprins din profilul de viaţă publică şi privată a comunităţii armene, din comerţul ori afacerile mici sau mari. Subiectul banilor este unul reflectat cu generozitate în economia lucrării.

În roman sunt abordate mai multe forme de obţinere, de utilizare şi de păstrare a banilor, „porniri care curgeau prin vinele” armenilor, dimensiuni abordate în mai multe fragmente ale lucrării.

a) În roman se aminteşte de vânzătorii de timp. „Neguţătorii de timp nu aveau rafturi, vitrinele lor erau neprimitoare, pe jumătate acoperite cu obloane, locul era întunecat şi tejghelele înguste”. Timpul comercializat se numea „dobândă”, iar negustorii lui – cămătari. Cu această îndeletnicire se ocupau, în mod special, evreii.

b) Banii sunt utilizaţi în scopul găsirii persoanelor desprinse de comunitate. De exemplu, cazul Satenig, al surorii mai mici a bunicului Garabet Vosganian, element desprins din cercul „bătrânilor armeni ai copilăriei” autorului. Tot despre bunic, autorul vorbeşte că era indiferent de „partea lucrurilor lumeşti, care se puteau măsura în bani”.

c) Viaţa umană, în timpuri dificile, este insignifiantă, fiind estimată, ca în cazul băiatului preţuit de beduin, la un săculeţ de făină.

d) Dacă în timpuri favorabile armenii investeau banii în marfă, atunci în timpuri de restriştе îi preschimbau în aur şi nestemate. Cei mai bogaţi armeni din România s-au retras în zone mai liniştite, prin Liban, au ajuns în America. Actul de retragere era unul misterios, fără panică, fără a fi anunţată comunitatea. Mai mult ca atât, „lăsau în urmă vorbe inutile, dar liniştitoare, mâine ne vedem la cafea sau la şerbet, dădeau bani cu împrumut sau făceau comandă de marfă şi plăteau dinainte, ca nimeni să nu-i bănuiască. Apoi îşi îndesau nestematele în săculeţii din fundul cuferelor şi în zorii zilei porneau".

e) În România forma cea mai sigură de îmbogăţire erau afacerile cu administraţia. Iar pentru a face economii de timp şi comisioane, era necesară avansarea proprie în sistemul administrativ.

f) Romanul consemnează şi fapte din zona misticului, a secretizărilor maxime. Astfel, este emisă versiunea că masonii din România, conduşi de Micael Noradunghian, au elaborat un plan potrivit căruia România avea să fie un nou membru al SUA. România avea să accepte Constituţia americană şi „dolarul drept monedă naţională, puternică nu doar prin forţa de tranziţie, ci şi prin simbolurile masonice de pe monedă".

g) În perimetrul gestionării resurselor financiare şi materiale, chiar şi în condiţii de marginalizare socială, armenii au putut face faţă şi vremurilor tensionate. Concludent, în acest sens, este cazul armeanului Levon Harutinovici Harutunian, născut în 1913, deportat în Siberia între 1945 şi 1955, utilizat la diverse lucrări, inclusiv în calitate de economist-şef într-un sector de prelucrare a lemnului. Se pare că acest exemplu vine să contrazică, într-o oarecare măsură, zicala armeană: „Drac mort şi armean la puşcărie n-o să vedeţi".

h) Sunt descrise o serie de forme de dosire a banilor. Cei mai bogaţi armeni din România au emigrat în America înainte de instaurarea comuniştilor la putere şi adoptarea Legii naţionalizărilor din 11 iunie 1948. Iar armenii înstăriţi rămaşi tindeau să-şi protejeze averea, ascunzând „printre cahle ori în cenuşa sobei niscaiva monede de aur", aşa-numiţii „cocoşei". Bunicul autorului „Cărţii şoaptelor" şi-a îngropat averea sub cuşca câinelui Fidel. Ulterior, urmaşii săpau cu multă râvnă locul unde ar fi putut fi îngropată comoara.

i) Armenii repatriaţi în Armenia sovietică, care în 1922 a devenit parte componentă a Republicii Sovietice Transcaucaziene, îndemnaţi de propagandă şi ademeniţi cu ajutor financiar şi scutiri de impozite din partea statului, şi-au anunţat semenii din România prin intermediul „domnului

Staipelochian", adică să stea pe loc, căci soarta celor din Armenia era incertă şi complicată.

j) Apogeul valorilor materiale, implicit al resurselor financiare, este înscris şi în povestea de viaţă a lui Hartin Fringhian, credincios educaţiei obţinute în Anatolia, potrivit căreia „adevăratele averi se numără în aur şi în nestemate, singurele ferite de toceala vremurilor". Autorul concluzionează că „mai toţi armenii veniţi din acele ţinuturi sărace, în care chiar şi banii, puţini câţi se aflau, erau mai preţioşi atunci când se numărau în galbeni". Din această perspectivă, atunci când URSS a invadat România, nu le-a fost deloc dificil să strângă bijuteriile în boccele şi să se retragă. Hartin Fringhian, supranumit „regele zahărului din România", şi-a depozitat bijuteriile în seiful nr. 78 al Băncii Comerciale Române". Averea lui constituită din aur şi nestemate era estimată la un miliard de lei. Hartin Fringhtian îşi făcea calcule într-un registru, segmentat în „câştiguri" şi „pierderi". Actul de moştenire al „regelui" prevedea bani pentru construirea şi întreţinerea la Bucureşti a unui spital cu minimum 80 de paturi, construirea unui cămin pentru elevii români ortodocşi săraci, copii de plugari: Academiei Române i-au fost lăsate prin testament 15 milioane de lei pentru procurarea de imobile de raport, Uniunii Generale Armene de Binefacere din Paris – 50 milioane de lei; au fost lăsaţi bani bisericilor, universităţilor, salariaţilor etc.

k) Armenii, în mod tradiţional, îşi câştigau existenţa din negoţ şi meserii. Autorul accentuează că după venirea comuniştilor afacerile private ale armenilor din România s-au mutat la domiciliu, unde lucrau seara. În timpul zilei însă aceştia erau loiali sistemului, fiind gestionari şi cooperatori, „primeau să vândă pe puncte, pe cartelă sau la preţuri publicate în ziar şi afişate pe perete". Sunt evocate şi momente hilare. Astfel, la 1 mai şi 23 august preţurile se micşorau cu cinci bani la produse care oricum nu se găseau în comerţ.

In grosso modo, valoarea banilor în romanul „Cartea şoaptelor" de Varujan Vosganian este una desprinsă din soarta armenilor, conectaţi la marea istorie, în care ei au fost şi sunt actori direcţi. Biografiile individuale ale reprezentanţilor comunităţii armene se împletesc cu biografiile colective ale acestora. Percepţia faţă de bani este una echivocă. Deseori apare cu valenţe strict mercantile, alteori valoarea banilor este percepută ca un mijloc de răscumpărare a libertăţii sau de edificare a unei societăţi paternale.

Bibliografie:

Vosganian Varujan, *Contradicţiile tranziţiei la o economie de piaţă*, Iaşi, 1994.

Vosganian Varujan, *Reforma pieţelor financiare*, Iaşi, 1999.

Vosganian Varujan, *Cartea şoaptelor*. Ediţia a II-a, Iaşi, 2012.